

The peculiarities on organization teaching process in the institutions of higher education in Great Britain in order to form research skills in future specialists have been defined. They are: implementation into professional training the special educational modules aiming to provide students with scientific knowledge and form research skills; special structure of training courses on research work; the use of strategies of gradual forming the research skills (algorithmic and creative); offering the effective cooperation and collaboration between students and lecturers; providing the future specialists with the ability to constant self-development; learning autonomy; providing the unity in training theory and practice; offering various scientific methodological assistance to future specialists during practice (mentoring); the use of modern technologies (interactive, information, project), forms and methods (problem- solving seminars, Abercrombie groups, case-method, tutorials, distance learning), tools (e-books, interactive whiteboards); taking advantage of the possibilities of work beyond the classroom (meetings with outstanding scientists, scientific internship, grants for conducting scientific investigations by students, participating in scientific conferences, seminars, etc.); creating positive atmosphere for students to implement the results of one's scientific research, presenting it and spreading among scientific community; the use of research work in the institutions of higher education as a kind of «bridge» to move to different forms of research in professional work.

The possible ways of creative use of the British experience in training researchers in the Ukrainian educational system have been defined:

Key words: British system of higher education, professional training, research paradigm, research skills, research activity.

Стаття надійшла до редколегії 15.12.2017

УДК 378.016:811.161.2'38

Анжеліка ПОПОВИЧ

кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри української мови

Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна

e-mail: likalika0409@gmail.com

СТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ ЯК МЕТОД НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

У статті потлумачено методичні аспекти використання стилістичного аналізу тексту на заняттях зі стилістики української мови у закладах вищої освіти. Проаналізовано погляди лінгводидактів на поняття «стилістичний аналіз тексту», охарактеризовано стилістичний аналіз тексту як метод навчання у вищій школі. Визначено види стилістичного аналізу за повнотою виконання, способом і особливостями використання, лінгвостилістичними рівнями, особливостями застосування набутків сучасної лінгвістики, функціональними стилями. Охарактеризовано послідовність виконання стилістичного аналізу тексту й етапи його застосування, а також подано прийоми навчання і форми діяльності. Сконстатовано, що здійснення стилістичного аналізу тексту різних функціональних стилів – найвищий щабель розвитку стилістичних умінь і навичок студентів і свідчення сформованої стилістичної компетентності.

Ключові слова: стилістика української мови, текст, стилістичний аналіз тексту, метод навчання, лінгводидактика, методика навчання у вищій школі, учитель української мови і літератури.

У мовній освіті майбутніх учителів української мови і літератури пріоритетним є розгляд тексту як одного із компонентів інформаційної основи педагогічного спілкування й способу передавання культури від одного покоління до іншого. Здійснення стилістичного аналізу тексту різних функціональних стилів – найвищий щабель розвитку стилістичних умінь і навичок студентів та свідчення сформованої стилістичної компетентності.

Лінгводидактичні аспекти стилістичного аналізу тексту віддзеркалені в працях українських (І. Гайдаєнко, Н. Дащенко, І. Коломієць, П. Кордун, О. Кулик, І. Кучеренко, О. Луценко, Ю. Мельничук, А. Нікітіна, М. Пентиліук, Л. Рожило, Л. Рускуліс) та зарубіжних (Н. Болотнова, М. Кожина, Л. Лосева, Т. Чижова) учених. Водночас аналіз лінгвістичної та лінгводидактичної літератури з досліджуваної проблеми засвідчив, що методичні засади стилістичного аналізу тексту в навчанні майбутніх

учителів-словесників у вищій школі дотепер не були предметом спеціального дослідження.

Актуальність порушених питань підтверджують результати проведеного анкетування учителів української мови й літератури Кам'янець-Подільського й Дунаєвецького районів Хмельницької області щодо вивчення стилістики української мови у закладах вищої освіти. Зокрема, на питання «Визначте рівень сформованості у Вас практичних умінь і навичок зі стилістики після завершення вишу» вчителі відповіли так: високий – 14,5%, середній – 43,5%, достатній – 34,8%, низький – 5,8%. Окремі респонденти конкретно вказували на недостатній рівень умінь і навичок зі стилістичного аналізу тексту (8,7%), а також зазначали, що при викладанні стилістики у вищій школі варто більше уваги звертати на практичні аспекти (55,1%). Аналогічними були й міркування студентів спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література) факультету української філології та журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені

Івана Огієнка. Вони стверджували про необхідність набуття практичних стилістичних умінь і навичок, з-поміж яких вирізняли роботу з текстами різних функціональних стилів і вміння виконувати стилістичний аналіз тексту.

Мета статті – проаналізувати методичні аспекти використання стилістичного аналізу тексту на заняттях зі стилістики української мови у закладах вищої освіти педагогічного спрямування.

Стилістичний аналіз тексту кваліфікують як метод навчання (П. Кордун, Т. Чижова, Л. Федоренко), розпізнавальну вправу (К. Плиско) та специфічний прийом навчання (М. Пентиліук, С. Караман, Л. Рожило) тощо.

Т. Чижова потлумачує стилістичний аналіз як «вид аналізу, завданням якого є оцінка вибору й вживання мовних засобів залежно від мети, змісту й характеру спілкування, тобто з погляду комунікативної доцільності» [9, 103], що, на нашу думку, звужує стилістичний аналіз до характеристики лише комунікативних ознак. Н. Захлюпана та І. Кочан стверджують, що стилістичний аналіз

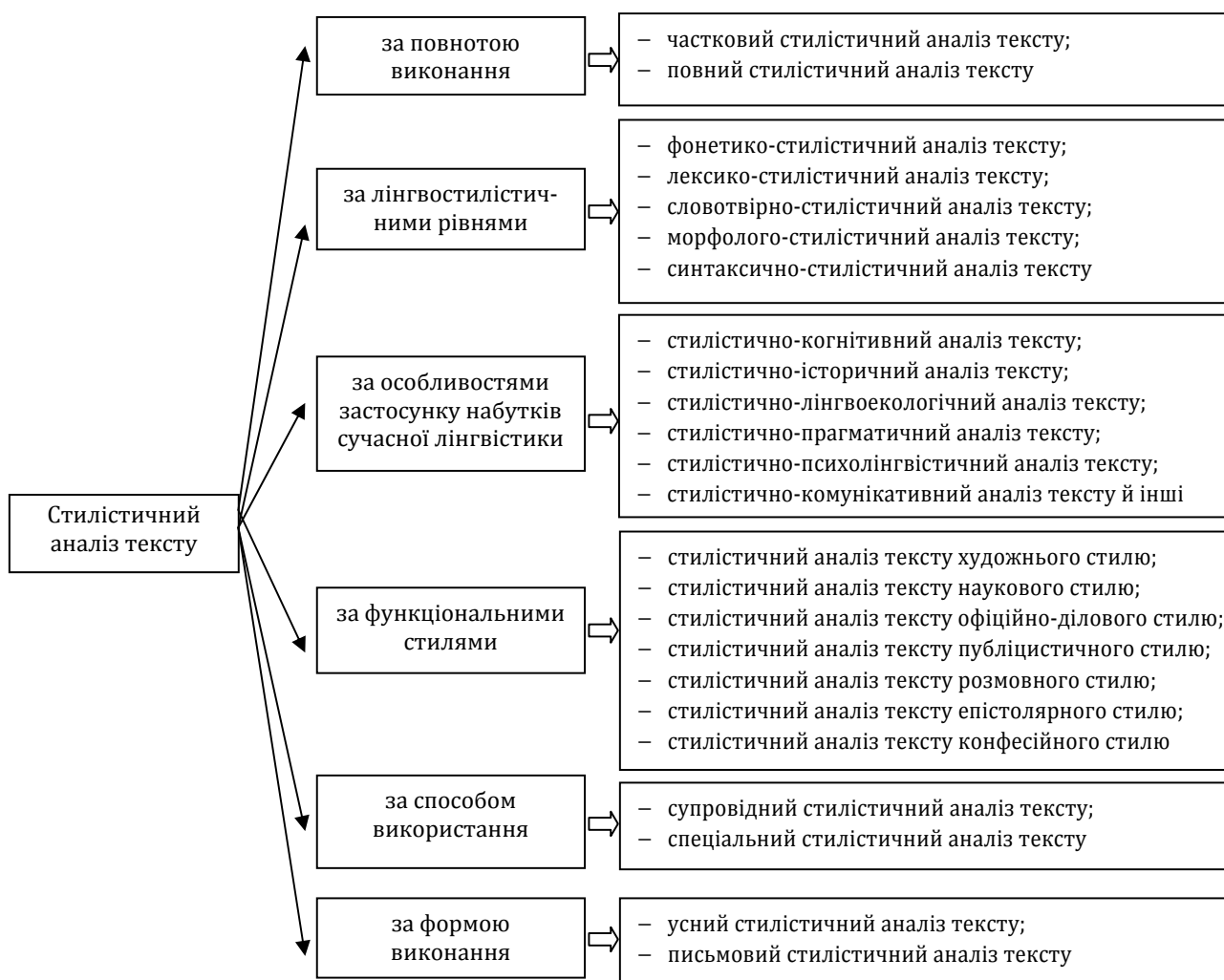

Рис. 1. Види стилістичного аналізу тексту

тексту передбачає з'ясування особливостей мовного стилю, а також фонетичних, лексичних, граматичних, фразеологічних мовних одиниць, які формують цей стиль і увиразнюють мовлення [1, 212]. Н. Данилевська визначає лінгвостилістичний аналіз художнього тексту як «детальний і ретельний аналіз ролі й функцій мовних засобів різних рівнів в організації та вираженні ідейно-тематичного змісту твору [6, 195]. Л. Новіков вважає, що стилістичний аналіз уможливорює вивчення загальномовних і авторських образних засобів [4].

Отож кваліфікуємо стилістичний аналіз тексту як метод вивчення стилістики, який передбачає характеристику функціонування в тексті мовних засобів (фонетичних, лексичних, граматичних) і визначення стильової та стилістичної своєрідності тексту.

Т. Чижова переконана, що стилістичний аналіз, з одного боку, здійснює зв'язок теорії з практикою, дозволяє усвідомлювати значення окремих мовних явищ у загальній системі тексту й набувати вміння самостійного аналізу мовних явищ, встановлювати зв'язок і взаємозв'язок, з іншого – створює підвалини для вмотивованого відбору й використання мовних засобів у власних

висловлюваннях (текстотворенні). До того ж, готує майбутніх учителів до використання цього методу на уроках української мови в загальноосвітніх навчальних закладах [9, 103].

І. Гайдаєнко безспідставно стверджує, що формування уміння виконувати стилістичний аналіз тексту «спирається на рецептивну діяльність, у результаті якої встановлюється взаємозв'язок між використанням нейтральних і стилістично маркованих мовних засобів, а також здійснюється вплив позамовних чинників на відбір відповідних стилістичних засобів» [3, 329].

До принципів стилістичного аналізу тексту зараховуємо: 1) змістовність текстів для аналізу; 2) залучення текстів різних функціональних текстів і жанрів; 4) відповідність матеріалові програмових стилістичних розділів; 5) використання набутих неолінгвістики; 3) здійснення опосередкованих міждисциплінарних зв'язків із літературознавчим аналізом; 4) наступність, послідовність і систематичність у виконанні стилістичного аналізу й інші.

Види стилістичного аналізу тексту на заняттях у вищій школі визначаються такими критеріями, як повнота виконання, спосіб використання, форма виконання, лінгвістичні рівні й функціональні

Таблиця 1

Етапи стилістичного аналізу тексту

Етап	Прийоми навчання й форми діяльності
Підготовчий (пропедевтичний)	<ul style="list-style-type: none"> – оволодіння знаннями із розділів сучасної української літературної мови; – з'ясування теоретичних положень стилістичної науки; – вивчення стилістичних ознак мовних одиниць; – виконання стилістичних вправ і завдань щодо аналізу окремих стилістичних категорій; – написання часткового стилістичного аналізу
Початковий (ознайомлювальний)	<ul style="list-style-type: none"> – ознайомлення зі схемою стилістичного аналізу; – ознайомлення із взірцем стилістичного аналізу; – читання тексту і його сприймання; – розуміння смислу тексту; – визначення жанрово-стильових ознак тексту і емоційно-експресивного забарвлення; – з'ясування особливостей мовної організації тексту на різних рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному); – з'ясування значень незрозумілих слів
Основний (дослідницький)	<ul style="list-style-type: none"> – виконання самостійного аналізу поданого тексту; – пошук стилістично забарвлених мовних одиниць; – усвідомлення значень мовних явищ; – з'ясування доцільності використання мовних засобів; – стилістична характеристика мовних одиниць різних рівнів; – визначення стилістичних домінант; – аналіз ролі мовних засобів у творенні тропів і стилістичних фігур; – характеристика тексту з погляду нормативності мовних засобів; – художньо-стилістична інтерпретація різних мовних рівнів; – визначення впливу мовностилістичних засобів на вираження ідейно-образного й естетичного змісту, передачу основної думки й творення образної системи
Завершальний (підсумковий)	<ul style="list-style-type: none"> – підготовка й оформлення стилістичного аналізу тексту, його перевірка; – обговорення виконаного стилістичного аналізу тексту; – виставлення вмотивованої оцінки

стилі, особливості застосунку набутків сучасної лінгвістики тощо (див. рис. 1).

Об'єктом стилістичного аналізу можуть бути тексти різних стилів і жанрів, водночас, зважаючи на майбутній фах студентів, пропонуємо надавати перевагу текстам художніх творів, що вивчаються на уроках української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах.

Стилістичному аналізу притаманна чітка послідовність виконання: ознайомлення з текстом для аналізу, розпізнавання стилістичних явищ, умотивування доцільності використання мовних засобів, визначення стилістичних функцій і мовноестетичного навантаження, мотивування вибору мовних засобів [детальніше див. : 8, 429–431; 7, 154–158].

На заняттях зі стилістики української мови важливим є дотримання етапності застосування стилістичного аналізу тексту як методу навчання: підготовчий (пропедевтичний), початковий (ознайомлювальний), основний (дослідницький), завершальний (підсумковий). На кожному з цих етапів пропонуємо застосовувати певні прийоми навчання й форми діяльності (див. табл. 1), що дозволить сформулювати текстологічні компетенції й на їх основі – компетенції текстотворчі [2, с. 192].

Розуміння майбутніми учителями-словесниками важливості поетапного застосування стилістичного аналізу тексту в подальшому призведе до правильного використання цього методу на уроках української мови в загальноосвітніх навчальних закладах:

- 1) концентрування учнів на певному (вузькому) стилістичному явищі, як-от: аналіз синонімів, фонетичних засобів, іменників, прикметників та визначення їх стилістичного навантаження;
- 2) аналіз уривку тексту певного стилю;
- 3) зіставний стилістичний аналіз текстів різних функціональних стилів.

Практика викладання дисципліни «Стилістика української мови» у вищій школі дозволила виявити недоліки у написанні студентами стилістичного аналізу тексту:

1) нехтування самостійною підготовкою, відтак незнання окремих стилістичних термінів: «У поезії наявний асонанс, який не псує евфонії»; «Вірш написаний художньою, стилістично забарвленою лексикою»; «Багато слів є багатозначними, проте вони вжиті в у переносному значенні»; «Автор використовує активну лексику, але її особливістю є те, що вона стилістично забарвлена»; «Стилістична лексика розмовна та стилістично забарвлена»;

2) сплутування літературознавчого й лінгвостилістичного аналізу тексту:

«Поезія «Зимовий мотив з візитом пічника» оспівує різдвяну пору, коли людина думає про земне й небесне. Ці речі рівною мірою занадто глибокі й незбагненні для душі маленької людини. І в цей холодний час <...> треба ж комусь зігрівати наше житло...»; «Проаналізувавши поезію Василя Симоненка, я з'ясувала, що поет зображує Україну в багатьох образах. Це і образ України-матері, Батьківщини, любові, ненависті. У поезії образ України невіддільний від образу матері і коханої. Він проїнятий якоюсь особливою інтимністю»;

3) констатування тільки різновидів наявних мовних категорій без визначення стилістичних функцій: «У вірші є іменники: душа, небо, серце, художобня, сусід, пічник, світ»; «У поезії переважають прикметники та іменники в орудному та називному відмінках», «Автор використовує звичні форми прикметників»;

4) надто загальне формулювання стилістичних функцій, без урахування конкретного тексту, зокрема з використанням своєрідних «лінгвостилістичних штампів»: «створена образність», «передається емоційність»: «Лексичні засоби вживаються для вираження естетичного змісту твору»; «Епіфора в тексті використовується для підсилення та інтонаційної виразності тексту»; «Завдяки словотворчим засобам створюється образність, емоційність твору»; «Епітети вжиті для підкреслення ознак описуваного»; «Префікс при(прийшла) має відтінок урочистості, піднесеності й поетичності»; «Словоскладання надає поезії емоційного забарвлення та образності»; «Всі ці засоби надають віршу образності й поетичності»; «Лексика у вірші використовується для вираження ідейно-образного й естетичного змісту твору»;

5) невміння робити висновки: «Автор використовує фонетико-стилістичні засоби, аби сповнити поезію колоритом. Все це визначає емоційне забарвлення мови»; «Лексико-стилістичні засоби вплинули на поетичний твір, вони використані для надання естетичності».

З огляду на зазначене вище, використання стилістичного аналізу тексту як методу навчання на практичних заняттях потребує системних знань студентів зі стилістики української мови, їх попередньої серйозної самостійної підготовки. Завдання викладача – методично продумувати й вміло організувати роботу студентів, поєднувати колективні й індивідуальні види діяльності тощо.

Варто пам'ятати про дотримання принципів наступності й перспективності в роботі над різними видами стилістичного аналізу, здійснювати поступовий перехід від часткового аналізу до повного [5, 264]. Вагомим є виконання часткового

стилістичного аналізу тексту (фонетико-стилістичного, лексико-стилістичного, граматико-стилістичного) на практичних заняттях із вивчення стилістичних ресурсів певного мовного рівня. Виконуючи стилістичні справи потрібно застосовувати частковий стилістичний аналіз (як супровідне завдання), а на підсумкових практичних заняттях студенти вже будуть готовими здійснювати повний стилістичний аналіз тексту.

Отже, застосовуючи стилістичний аналіз тексту, студенти осмислюють, повторюють, поглиблюють й узагальнюють відомості зі стилістики. До того ж, у подальшому це створює підвалини для вмотивованого добору й використання мовних засобів у власних висловлюваннях. Проведення стилістичного аналізу тексту формує в студентів уміння розпізнавати стилістично марковані

мовні одиниці й декодувати їх, визначати ознаки індивідуального стилю, аналізувати тропи й фігури, а також удосконалює вміння аналізувати мовні засоби з погляду їх виразовості й функцій у певному тексті. Важливим є грамотне послуговування лінгвістичною і стилістичною термінологією, володіння методикою й поняттєвим апаратом стилістичного аналізу, грамотна й стилістично коректна побудова тексту аналізу, вміння логічно, точно й доказово репрезентувати аналіз тексту й відстоювати свої погляди й позиції та правильно оформлювати стилістичний аналіз тексту.

Перспективу наших подальших досліджень убачаємо в потлумаченні методичних аспектів стилістичного аналізу тексту з погляду реалізації сучасних лінгвістичних парадигм.

Список використаних джерел

1. Кочан Н. І. Словник-довідник з методики викладання української мови / Н. І. Кочан, Н. М. Захлюпана. — Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. — 249 с.
2. Кучеренко І. Стилістичний аналіз тексту на уроці рідної мови / Ірина Кучеренко // Теоретична і дидактична філологія : збірник наукових праць. Серія: Педагогіка. — Переяслав-Хмельницький : ФОП Добровольська Я. М., 2010. — Вип. 8. — С. 189—197.
3. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах : підручник для студентів філологічних факультетів університетів / [М. І. Пентиліук, С. О. Караман, О. В. Караман та ін.]; за ред. М. І. Пентиліук. — К. : Ленвіт, 2005. — 400 с.
4. Новиков Л. А. Лингвистическое толкование художественного текста / Л. А. Новиков. — М. : Русский язык, 1979. — 250 с.
5. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : модульний курс: посібник для студентів педагогічних університетів та інститутів / кол. авт. за ред. М. І. Пентиліук. — К. : Ленвіт, 2011. — 366 с.
6. Стилистический энциклопедический словарь русского языка [Электронный ресурс] / под ред. М. Н. Кожинной; члены редколлегии : Е. А. Баженова, М. П. Котурова, А. П. Сковородников. — М. : Флинта : Наука, 2011. — 696 с. — Режим доступа : <https://studfiles.net/preview/6006736/>
7. Стилістика української мови: навчально-методичний посібник / [упорядники : А. С. Попович, Л. М. Марчук; за ред. А. С. Попович]. — Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. — 172 с.
8. Стилістика української мови: підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько ; за ред. Л. І. Мацько. — К. : Вища школа, 2003. — 462 с.
9. Чижова Т. И. Основы методики обучения стилистике в средней школе / Т. И. Чижова. — М. : Просвещение, 1987. — 176 с.

References

1. Kochan, N. I., Zakhlyupana, N. M. (2002). Slovyk-dovidnyk z metodyky vykladannja ukrajinsjkoji movy [A dictionary-reference book of the methodology for teaching the Ukrainian language]. Ljviv : Vydavnychij centr LNU imeni Ivana Franka, 249 [in Ukrainian].
2. Kucherenko, I. (2010). Stylistychnyj analiz tekstu na uroci ridnoji movy [Stylistic analysis of the text at the lesson of the native language]. Teoretychna i dydaktychna filologhija. Serija: Pedaghoghika. Perejaslav-Khmeljnycjkyj : FOP Dobrovoljsjka Ja. M., 8, 189-197 [in Ukrainian].
3. Pentyljuk, M. I. (Ed.), Karaman, S. O., Karaman, O. V. ta in. (2005). Metodyka navchannja ukrajinsjkoji movy v serednikh osvitnikh zakladakh [Methodology of teaching the Ukrainian language in secondary schools]. Kyiv : Lenvit, 400 [in Ukrainian].
4. Novikov, L. A. Lingvisticheskoe tolkovanie hudozhestvennogo teksta [Linguistic interpretation of the artistic text]. Moskva : Russkij jazyk, 1979, 250 [in Russian].
5. Pentyljuk, M. I. (Ed.) (2011). Praktykum z metodyky navchannja ukrajinsjkoji movy v zagaljnoosvitnikh zakladakh [Workshop of Ukrainian language teaching methodology]. Kyiv : Lenvit, 366 [in Ukrainian].
6. Kozhina, M. N. (Ed.) (2011). Stilisticheskij jenciklopedicheskij slovar' russkogo jazyka [Stylistic encyclopedic dictionary of the Russian language]. Moskva : Flinta : Nauka, 696. Retrieved from <https://studfiles.net/preview/6006736/> [in Russian].
7. Popovych, A. S. (Ed.), Marchuk, L. M. (2017). Stylistyka ukrajinsjkoji movy [Stylistics of the Ukrainian language]. Kam'janecj-Podiljsjkyj : Kam'janecj-Podiljsjkyj nacionaljnij universytet imeni Ivana Oghijenka, 172 [in Ukrainian].
8. Macjko, L. I. (Ed.), Sydorenko, O. M., Macjko O. M. (2003). Stylistyka ukrajinsjkoji movy [Stylistics of the Ukrainian language]. Kyiv : Vyshha shkola, 462 [in Ukrainian].
9. Chizhova, T. I. (1987). Osnovy metodyki obuchenija stilistike v srednej shkole [Fundamentals of methodology for teaching stylistics in secondary school]. Moskva : Prosveshhenie, 176 [in Russian].

Попович А. С. Стилистический анализ текста как метод обучения будущих учителей украинского языка и литературы

В статье объяснены методические аспекты использования стилистического анализа текста на занятиях по стилистике украинского языка в учреждениях высшего образования. Проанализированы взгляды лингводидактов на понятие «стилистический анализ текста», охарактеризован стилистический анализ текста как метод обучения в высшей школе. Определены виды стилистического анализа за полнотой выполнения, способом и особенностями использования, за лингвостилистическими уровнями, особенностями использования достижений современной лингвистики, функциональными стилями. Охарактеризованы последовательность выполнения стилистического анализа текста и этапы его применения, а также предложены приемы обучения и формы деятельности. Констатируется, что осуществление стилистического анализа текста различных функциональных стилей – высшая степень развития стилистических умений и навыков студентов и свидетельство сложившейся стилистической компетентности.

Ключевые слова: стилистика украинского языка, текст, стилистический анализ текста, метод обучения, лингводидактика, методика обучения в высшей школе, учитель украинского языка и литературы.

Popovych A. Stylistic analysis of the text as a studying method for future teachers of the Ukrainian language and literature

The article discusses the methodical aspects of the use of stylistic text analysis at classes on the stylistics of the Ukrainian language in institutions of higher education. The views of the linguodidactives on the stylistic analysis of the text are analyzed, the stylistic analysis of the text is described as a method of studying at a higher school.

The types of stylistic analysis are determined for completeness of execution (partial and complete), linguistic style (phonetic-stylistic, lexical-stylistic, word-and-stylistic, morphological-stylistic, syntactical-stylistic), features of the application of the achievements of modern linguistics (stylistic-cognitive, stylistic-historical, stylistically-linguistic-ecological, stylistically-pragmatic, stylistic-psycholinguistic, stylistic-communicative, etc.), functional styles (stylistic text analysis of artistic style, scientific, official business, journalistic, epistolary, confessional, etc.).

The sequence of the stylistic analysis of the text is described: reading the text for analysis, recognizing stylistic phenomena, motivating the expediency of using linguistic means, defining stylistic functions and language aesthetic load, motivating the choice of linguistic means.

According to the results of the research conducted in higher educational pedagogical establishment, the stages of the stylistic analysis of the text are described: the preparatory (propaedeutic), the initial (informative), the basic (research), the final (final). Certain methods and form of training are offered at each stage.

Attention is paid to the importance of the gradual use of stylistic analysis of the text by future teachers-language teachers at Ukrainian lessons in comprehensive schools. The typical student's mistakes in the process of performing a stylistic analysis of artistic text are analyzed and their causes and ways of prevention are determined.

It was found that the implementation of stylistic analysis of the text of various functional styles – the highest level of development of student's stylistic skills and evidence of their developed stylistic competence.

Key words: stylistics of the Ukrainian language, text, stylistic text analysis, method of teaching, linguodidactics, methodology of teaching in higher school, teacher of Ukrainian language and literature.

Стаття надійшла до редколегії 20.12.2017